

به نام خداوند بخشنده مهربان

درسنامه و نکات مهم و کلیدی درس هفتم

تاریخ معاصر ایران کلیه رشته ها (به استثنای رشته های ادبیات و علوم انسانی و معارف اسلامی)

اداره کل آموزش و پرورش استان سیستان و بلوچستان

ناحیه یک زاهدان دبیر: غلامعلی ابراهیمی سال تحصیلی: 1399-1400

درس هفتم کودتای 1299 هجری شمسی

اهداف کلی درس

در این درس با زمینه های کودتای 1299 ش آشنا خواهید شد. اهداف و سیاست های دولت انگلستان پس از شکست قرارداد 1919 میلادی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. عاملان اصلی کودتای 1299 ش و در پایان هم مشکلات و سقوط کابینه سیاه (کابینه ی سید ضیاءالدین طباطبایی) مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

اهمیت ایران برای انگلستان:

انقلاب سوسیالیستی روسیه در سال 1917م (1296ش) باعث شد که حکومت تزارها در این کشور پایان یابد. روس ها به علت مشکلات داخلی خود، نیروهای خود را از شمال ایران بیرون بردند. این حوادث زمینه را برای سلطه ی دولت انگلستان در ایران فراهم کرد.

با توجه به تحولات سیاسی جهان پس از جنگ جهانی اول سیاست خارجی انگلیس تغییر کرد. تسلط بر منطقه ی خاورمیانه و منابع نفت آن که اهمیت آن در جنگ جهانی اول مشخص شده بود و ایجاد کمر بند آهنین در برابر نفوذ شوروی از جمله سیاست های جدید انگلیس در خاورمیانه بود.

تا پیش از خارج شدن نیروهای روسی از ایران ، سیاست دولت انگلستان ، بر پایه ی جلوگیری از ایجاد حکومت مرکزی قدرتمند در ایران بود. اما پس از وقوع این تحولات سیاست انگلستان، به سوی ایجاد حکومت مرکزی مقتدر در ایران متمایل بود.

اهداف انگلیس از ایجاد حکومت مرکزی قدرتمند:

1) تثبیت منافع دائمی خود در ایران 2) کنترل منطقه ی حساس خاورمیانه 3) سرکوب نهضت های ضد استعماری

پس از جنگ جهانی اول در واکنش به نفوذ بیگانه و فساد حاکم بر کشور جنبش ضد استعماری شکل گرفت از جمله :

به رهبری میرزا کوچک خان در تبریز در خراسان در جنوب	نهضت جنگل قیام شیخ محمد خیابانی کنل محمدتقی خان پسیان تنگستانی ها
--	--

تسلط انگلستان بر نیروهای نظامی ایران

انگلستان پس از انقلاب سوسیالیستی روسیه در صدد برآمد که نیروی قزاق و قوای نظامی ایران را به اختیار و اداره ی خود در آورد. به بهانه های مختلف از جمله (خطر کمونیسم) حاضر به بیرون بردن قوای نظامی خود از ایران نبود.

فرمانده نیروهای انگلستان در ایران ((ژنرال آیرون ساید)) تعیین شد.

قرارداد 1919 میلادی

در سال 1298ش وثوق الدوله به نخست وزیری رسید و دریچه ای تازه برای اجرای سیاست های استعماری انگلستان در ایران گشوده شد. با انجام مذاکرات محرمانه میان وثوق الدوله و سرپرسی کاکس، قرارداد 1919م (1298ش) موسوم به قرارداد

((وثوق الدوله - کاکس)) منعقد گردید.

محتوای قرارداد 1919م

موجب شکل گیری سیستم ((تحت الحمایگی)) ایران از سوی دولت انگلیس می شد، زیرا نظارت بر تشکیلات نظامی، مالی و سیاسی ایران، منحصر در اختیار مستشاران انگلیسی قرار می گرفت.

انتشار خبر قرارداد 1919م باعث مخالفت آزادی خواهان و شخصیت های سیاسی _ مذهبی در ایران شد. و سرانجام با مخالفت مردم و تلاش های آیت الله مدرس و دیگر شخصیت های سیاسی ، اجرای قرارداد وثوق الدوله متوقف شد.

کودتای 1299 ش

یک سری عوامل باعث شد دولت انگلستان به جای مداخله ی مستقیم در امور داخلی ایران روش مداخله ی غیر مستقیم را در پیش بگیرد.

1) شکست انگلستان در اجرای قرارداد 1919م

2) نفرت تاریخی مردم مسلمان ایران از نظام استعماری انگلستان

عاملان کودتای 1299ش

دولت انگلیس برای اجرای اهداف و برنامه های استعماری خود نیازمند افرادی بود که قادر به اجرای سیاست های مورد نظرش باشند. به این منظور یک فرد سیاسی و یک فرد نظامی را انتخاب کرد. این دو نفر عبارتند از :

1) فرد و چهره سیاسی سید ضیاءالدین طباطبایی (مدافع قرارداد 1919م)

2) فرد و چهره نظامی رضاخان میر پنج (فرمانده نیروی قزاق)

چگونگی اجرای کودتای 1299 ش :

در بهمن 1299ش با حضور آیرون ساید ملاقاتی میان دو عامل کودتا (رضاخان پنج و سیدضیاء الدین طباطبایی) در قزوین صورت گرفت. در این دیدار، رضاخان پذیرفت که پس از فتح تهران توسط نیروهای قزاق، مقام نخست وزیری به سیدضیاءالدین طباطبایی سپرده شود.

با توجه به این که فرمانده ی نیروهای ژاندارم و دیگر محافظان پایتخت قبلا از سوی انگلیسی ها تطمیع شده بودند، نیروهای کودتای بدون هیچ گونه مقاومت جدی در سوم اسفند شبانه وارد تهران شدند و مناطق حساس پایتخت را به اشغال خود در آوردند.

با تصرف تهران حکومت کودتا مستقر شد و بسیاری از شخصیت های سیاسی به دستور سیدضیاءالدین طباطبایی دستگیر و روانه زندان شدند. (از جمله آیت الله مدرس). سید ضیاء چند روز پس از کودتا به حضور احمدشاه رفت و رسماً کابینه خود را تشکیل داد.

سید ضیاء الدین طباطبایی به قصد منحرف ساختن افکار عمومی ، با تبلیغات فراوان، قرارداد 1919م را که به همت افرادی چون آیت الله مدرس عملاً متروک مانده بود، لغو کرد، تا برای سرپوش نهادن بر نقش انگلستان در کودتا، دولت خود را کابینه ای ملی و ضد انگلیسی نشان دهد.

مشکلات و عوامل سقوط کابینه سیدضیاءالدین طباطبایی (کابینه سیاه یا کابینه صد روزه) :

1) ظاهرسازی های سیدضیاء و تندروی های او موجی از مخالفت را علیه وی بر انگیخت.

2) خودسری های رضاخان سردارسپه در اختصاص درآمد شهرداری و اداره های مالیه به نفع قزاق های زیر فرمانش

3) بروز اختلاف و جنگ میان سیدضیاء و رضاخان ، سیدضیاء را وادار کرد که وزارت جنگ را به او واگذار کند.

دولت انگلستان که از اختلاف میان سید ضیاءالدین و رضاخان آگاه بود، تصمیم گرفت که از رضاخان حمایت کند.

به گفته ی مورخان ، رضاخان از استعدادی خارق العاده و برتر از دیگران برخوردار نبود، اما به خاطر روحیه ی استبدادی و نظامی گری اش، در مقایسه با رجال هم عصر خود برجستگی هایی داشت که او را در رسیدن به اهدافش یاری می کرد.

نمونه سوالات درس هفتم

- 1) شیخ محمدخیابانی در شهر تبریز بر علیه نفوذ انگلستان قیام کرد. صحیح غلط
- 2) نماینده ایران در قرارداد 1919م سید ضیاء الدین طباطبایی بود. صحیح غلط
- 3) دو عامل اصلی کودتای 1299ش را نام ببرید؟
- 4) ماهیت قرارداد 1919م ایران و انگلیس چه بود؟
- 5) کابینه سیدضیاءالدین طباطبایی با چه مشکلاتی مواجه بود؟
- 6) چه عواملی باعث شد انگلستان در ایران دست به سیاست مداخله ی غیر مستقیم بزند؟

با آرزوی موفقیت

ناجیه یک زاهدان